

ægteskabsnummer), og en vedr. familiedannelse gennem levendefødsel (hierarkisk m.h.t. levendefødselsnummer) indenfor en given civilstatus i forbindelse med et givet ægteskabsnummer. I den vesterlandske kulturkreds indebærer indgåelse af ægteskab ikke blot dannelsen af en biologisk familie, men for det meste også oprettelsen af en ny, selvstændig husstand. Således også i England 1500–1800.

Hvorledes, og i hvilket omfang, kan de skiftende familietyper i perioden og de bag ved liggende kulturelle forandringer tænkes at have påvirket det engelske ægteskabsmarked og befolkningens adfærd m.h.t. forplantning og reproduktion, og herigennem den biologiske families og husstandens livscyklus? Stone ser det ikke som sin opgave at udrede disse problemstillinger. Reelt vides der meget lidt om den engelske families og husstands demografi i perioden. Han fremlægger derimod i impressionistisk form en meget interessant og kolossalt omfattende dokumentation for eksistensen af de omtalte familietyper under anvendelse af forskellige teoretiske indfaldsvinkler af sociologisk, politologisk, økonomisk, psykologisk og seksualmoralisk karakter. Denne bevisførelse er måske ikke særlig hårdtslående baseret som den er på anekdoter, case-studies og fiktionsprosa og anden trykt og utrykt litteratur. Gennem Stone's egen prosastil og imponerende intellekt bliver disse kilder dog til åndfuld og meget interessant læsning.

Hans Oluf Hansen

Harold N. Ingle: Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain 1836–1844. Berkeley, Los Angeles and London, University of California Press, 1976. xi+196 s. £ 8.20.

Roger Bullen: Palmerston, Guizot and the Collapse of the Entente Cordiale. University of London Historical Studies xxxvi. University of London, the Athlone Press, 1974. xxi+352 s. £ 6.50.

Den tyskfødt grev Karl Robert Nesselrode, som i fyre år, nemlig fra 1816 til 1856, beklædte posten som russisk udenrigsminister, har i almindelighed ikke haft nogen god presse. Så meget mere grund er der til at glæde sig over Ingles samvittighedsfulde og forsvarlige gennemgang af hans rolle i russisk udenrigspolitik i årene 1836 til 1844, en undersøgelse, som delvis skyldes et ønske om at forstå den russiske »rapprochement« til Vesten i de år, Nesselrodes bevæggrunde herfor og rolle i selve udførelsen af den politik – en rolle, som i Rusland både før og efter 1917 er blevet set som værende i strid med nationale russiske interesser, interesser, som angiveligt skulle have krævet en mere kraftfuld og militant politik især omkring stræderne og den gryende konflikt i Centralasien.

Ingle synes at beklage, at Nesselrode ikke har fået den plads i russisk historieforskning, han burde; man kunne tilføje, at han heller ikke har nogen høj stjerne i denne del af verden: i sit epokegørende arbejde om Alexander I's udenrigsministre vier Patricia Grimsted to kapitler til Nesselrode, idet hun synes at konkludere, at årsagen til Nesselrodes lange forbliven som udenrigsminister ikke så meget skyldtes hans evner som statsmand som hans evne til loyalt at udføre en given politik – idet hun dog tilføjer, at han med årene erhvervede en vis flair for selv at kunne udtænke og udføre en politik. Ingle på den anden side synes ikke at være i tvivl om, at Nesselrode var en statsmand – uden egentlig at gøre sig det klart i hvilket omfang det overhovedet var muligt at være »statsmand« i czartidens Rusland. Eller for at sige det på en anden måde: satte czarinstitutionen ikke i sig selv bom for ministres mulighed for at udvikle og udøve en selvstændig politik, mere rettet på at tilfredsstille fremtidige situationer end på at møtte øjeblikkets behov? Denne manglende opmærksomhed på selve autokratiets natur formindsker nok bogens »scope« en smule, men når det er sagt, skal det også tilføjes, at hans redegørelse

for Nesselrodes diplomati i de år – hans synspunkter, hans kamp med indenrigske kræfter, som ikke brød sig om hans »détente« over for Vesten, hans anstrengelser for at vinde forståelse først og fremmest i England og sluttelig hans nederlag – udgør et nyttigt og læseværdigt supplement samt i visse henseender et korrektiv til de ofte proengelske fremstillinger af periodens europæiske politik.

Arsagen til, at Rusland i årene 1836 til 1844 førte en samarbejdsvenlig politik over for Vesten, må søges i den erodering af den »europæiske koncert«, som var sket i løbet af 1820'erne: fra at være en fast institution svandt den i løbet af blot fem år fra Wienerkongressen ind til at være lejlighedsvis møder mellem repræsentanter for de tre konservative, autoritære østmagter. Samtidig øgede en aktiv russisk politik omkring »the Eastern question«, en politik, som kulminerede med traktaten i Unkiar Skelessi i 1833, spændingen med England, som heri så en aggressiv russisk politik, stræbende mod at vinde herredømmet over stræderne. Denne mistænksomhed nærmedes ydermere af, hvad man i England så som en urimelig og voksende russisk indblanding i Persien og Afghanistan, kombineret med usikkerhed om, hvilke hensigter man i Rusland nærmede over for de centralasiatiske khanater Khiva og Bokhara. Situationen var alvorlig, og mere end ét sted frygtede man krig.

Nesselrode, som i sin egenskab af statssekretær havde deltaget i Wienerkongressen (han blev aldrig udenrigsminister af navn, men bevarede titlen »statssekretær«), følte sig i meget høj grad forpligtet overfor det europæiske samarbejde og mente, at Ruslands og Europas tarv bedst blev befordret via samarbejde. Med disse 1700-tals kosmopolitiske ideer stod han temmelig fjernt over for dels den traditionelle russiske politik i det Nære Østen, en politik, som stedsse havde set Konstantinopel som et naturligt mål for Rusland, dels over for de gryende nationalistiske, pan-slavistiske ideer om Ruslands historiske rolle som de undertrykte kristne Balkan-folks befrier fra det tyrkiske åg – en politik, som i sin praktiske udformning næppe var til at skelne fra den førstnævnte. Men den tilspidsede situation sidst i trediverne muliggjorde, at Nesselrode kunne få sat sin politik igennem. Han gjorde, hvad han kunne for at sætte en dæmper for russisk virketrang i Persien, samtidig med at han ihærdigt arbejdede for at få Unkiar Skelessi-traktaten afløst af en fælles europæisk aftale vedrørende besejlingen af stræderne. Dette opnåedes ved »the Straits Convention« af 15. juli 1840, hvorved stræderne lukkedes for fremmede orlogsfartøjer.

Men hermed lakkede den nyligt gennemførte »rapprochement« også mod enden: i Rusland afviste czar Nikolaj I, dels opmuntret af sin egen utålmodighed, dels af mere nationalistiske rådgivere, yderligere forsøg på samarbejde, og i England måtte man konstatere samme resultat, som her hidrørte fra en fundamental utilfredshed med, at et liberalt samfund skulle samarbejde med et efter Whig-opfattelse despotisk styre, en utilfredshed, som accentueredes af genoplivelsen af »entente cordiale« med Frankrig, hvorved de to liberale vestmagter tilsyneladende var genforenet i kampen mod østlig konservatisme.

Ikke desto mindre må det påpeges, at Ingle ved valget af denne form for fremstilling af en udenrigspolitisk proces synes at have anbragt sig mellem to stole: hvis han først og fremmest havde villet undersøge »the Straits Convention« ville det have været mere passende, om bogen havde formet sig som et »case-study« over samtlige implicerede staters holdning til den; således som den er nu, kan det ikke undgås, at den russiske side af den proces, som førte frem til konventionen, kommer til at fremtræde med større vægt, mens f. ex. uenigheden mellem England og Frankrig i forbindelse med den franske støtte til Ægypten i dets kamp mod tyrkisk overherredømme, som var en væsentlig bestanddel af den engelske interesse i at få konventionen i stand, underspilles noget. Imidlertid synes Ingles interesse i meget høj grad at være vendt mod Nesselrodes position som russisk udenrigsminister, hvorfor en mere politologisk anlagt fremstillingsmåde

måske havde været på sin plads. Flere steder er Ingle inde på de særprægede indenrigske forhold, som Nesselrode måtte arbejde under, og en nærmere undersøgelse af disse og deres effekt på beslutningsprocessen ville have været interessant. I forbindelse med den russiske Persien-politik nævner Ingle således, at gesandten i Teheran modtog ordrer fra fire forskellige instanser, nemlig: generalstaben, som havde en vis indflydelse på russisk Asien-politik; generalguvernøren i Orenburg, som på grund af det guvernements karakter af fjerntliggende grænseområde nød en vis autonomi; det asiatiske departement i udenrigsministeriet, som stort set fungerede uafhængigt af ministeriet og var mere tilbøjeligt til at modtage ordrer fra generalstaben, samt udenrigsministeriet. En undersøgelse af disse interessegrupper og den indflydelse, som den voksende offentlige opinion spillede, ville måske have sat Nesselrodes indsats mere i relief end tilfældet er nu.

De spørgsmål, man efter læsningen af Ingle måtte have angående Englands stilling i forbindelse med stræde-konventionen, besvares i vidt omfang af Bullens bog om det engelsk-franske forhold i perioden 1830-1848, idet hovedvægten dog er lagt på tiden fra 1846 og til 1848. Bullen har her set det som sin opgave at beskrive dette forhold ud fra den tese, at der i 1830'erne eksisterede en »liberal alliance« mellem de to lande, som i tiden 1841-1846 afløstes af en »entente cordiale«, som så led sit skibbrud i årene 1846 til 1848. Undersøgelsen heraf er foretaget ud fra den klassiske diplomatiske metode, og resultatet er en såre grundig redegørelse, som ikke lader mangan sten urørt, og som udover den indsigt, den giver i et faktisk hændelsesforløb, også behandler forskellige opfat- telser af, hvad udenrigspolitik er, og hvordan den kan drives.

Det er Bullens tese, at Whig-partiet ved sin overtagelse af regeringsmagten i 1830 for en stor dels vedkommende var af den anskuelse, at England og Frankrig på grund af fælles styreform og samme liberale samfundssyn dels havde en opgave som modstandere af Rusland, hvis autoritære styreform var dem imod, og hvis politik omkring stræderne var mistænkelig i hvert fald for England, dels havde samme interesser og synspunkter i udenrigspolitisk henseende generelt. Man antog, at liberale stater nødvendigvis havde fælles interesser og nødvendigvis var fredens garant, mens autoritære stater af princip var aggressive og ikke kunne samarbejde med liberale. Denne alliance, som dog i al væsentlighed var en alliance mellem regeringer og ikke nød nogen større folkelig opbakning, udsattes dog sidst i 1830'erne for alvorlige rystelser, da Frankrig førte en så selvstændig kurs i sin politik over for Spanien og Portugal og under den nærmestlige krise, hvor man uforbeholdent støttede Ægypten over for Konstantinopel, at man i England langt ind i Whig-partiet begyndte at nære »deep misgivings« over for Frankrigs egnethed som alliancepartner. Efter en periode, hvor teorierne var ved magten, og hvor forholdet til Frankrig faldt ind i en mere rolig og mindre følelsesbetonet gænge, bevæger Bullens i sin skildring sig så frem til perioden 1846 til 1848, som optager det meste af bogen.

Problemet – eller måske problemerne – i det engelsk-franske forhold i den periode var dels de spanske giftermål, dels det faktum, at posten som udenrigsminister i de to lande var beklædt af Palmerston og Guizot, som fra begyndelsen nærrede en modvilje overfor hinanden, som dog snart gik over i et indgroet had. Palmerston så i den franske politik i Spanien et forsøg på at tilrane sig en urimelig indflydelse, som ville gøre Spanien til en fransk vassal, men Guizot så den som værende naturlig for en magt som Frankrig, som efter hans og den franske opinions mening ikke burde slå sig til tåls med den position, det havde fået ved Wiener-kongressen. Det ikke uvæsentlige spanske problem voksede takket være denne personlige modvilje op til at være et problem af så store dimensioner, at det kom til at overskygge alle andre problemer og bragte det engelsk-franske forhold til et absolut lavpunkt i 1848 – en tilstand, som monarkiets fald og republikkens indførelse dog lindrede på.

Bullens skildring af især disse år er som nævnt meget detaljeret, så detaljeret, at den

nok kunne have tålt en stramning. Hvis man herefter går over til at diskutere den anvendte metode, kan der sættes et spørgsmålstegn ved forsvarligheden af den diplomatiske metodes anvendelighed på denne periode. Flere steder er Bullen inde på den rolle, pressen spillede som forum for debat, og under gennemgangen af affæren omkring Tahiti kommer han ind på den folkelige opinions stilling og betydning, ligesom der også redegøres for de problemer, hensynet til parlamenterne i de to lande spillede. Kommer Bullen således ind på andre faktorer end de rent udenrigsministerielle, kan det dog næppe skjules, at en mere politologisk fremgangsmåde ville have uddybet visse af de her nævnte problemer og deres betydning – hvilket i den sidste ende leder en hen til den tanke, at tiden efter 1815 i kraft af følgerne af liberalismen, borgerskabets fremmarch som politisk faktor, nationalismen og pressens fremvækst m.v. i stigende grad gør anvendelsen af den diplomatiske metode diskutabel. Begge de to her nævnte værker beskæftiger sig med faktorer som de ovenfor nævnte, og i begge tilfælde, mest dog hos Ingle, ville en større metodebevissthed have virket afklarende, idet den diplomatiske metode i sin klassiske form kræver et begrænset antal aktører, en vis overensstemmelse i henseende til styreform, baggrund hos diplomaterne for at kunne give en tilfredsstillende forklaring af et hændelsesforløb. Disse ting gør sig kun med stedse svækket styrke gældende i tiden fra 1815 og frem, idet flere aktører og en større diversitet i det internationale system begynder at manifestere sig.

En anden ting, som træder frem hos Bullen, er som nævnt hans, desværre ikke særligt dybdeborende, redegørelse for de forskellige opfattelser af udenrigspolitik, som gjorde sig gældende i engelske holdninger over for Frankrig perioden igennem: de Fox-inspirerede whiggers syn på udenrigspolitik, som et begreb, hvor lighed i styreform betingede lighed i interesser og så Palmerston-fløjens (d.v.s. Canningitterne fra Tory-partiet, som var vændret over til whiggerne) syn på udenrigspolitik som en allieren sig med den eller de magter, man i en given situation måtte have interessefællesskab med. En helt tredje synsvinkel, som Bullen ikke gør opmærksom på, er udenrigspolitik som duel mellem to personer, en duel, som i dette tilfælde nærmest isolerede Frankrig, og som gjorde Guizots indenrigspolitiske stilling diskutabel, i og med at mange så hans støtte til højrefløjen i spansk politik som værende i strid med de politiske idealer, som retteligen burde dominere fransk politik efter revolutionen i 1830.

Mens der således kan rejses visse indvendinger mod den anvendte metode, må det dog samtidig fastholdes, at Bullen får sandsynliggjort sin tese om engelsk Frankrigspolitik i denne periode, og at hans opdeling af perioden virker overbevisende. Blot må det undre, at perioden 1841–1846, hvor Aberdeen opretholder et positivt forhold til Frankrig (uden af den grund at forsømme de øvrige europæiske stater), skal kaldes »entente cordiale«. Den mest »hjertelige« del af perioden må siges at være første halvdel af trediverne, hvor whiggerne var ved magten og betragtede Frankrig og engelsk Frankrigspolitik i et rosenrødt skær, en synsmåde, som desuden befordredes af traktaten i Unkiar Skelessi og den deraf følgende mistænksomhed over for Rusland.

Begge bøger er udstyret med udførlige noter og en omfangsrig bibliografi; blot savner man hos Ingle en fortegnelse over anvendt utrykt materiale. *Peter Hertel Rasmussen*

Det danske Socialdemokratis Gimle-Kongres 1876. Udgivet og kommenteret af *Hans-Norbert Lahme*. Odense Universitetsforlag 1976. XVIII+43 s. Kr. 25,00.

I dagene 6.–8. juni 1876 afholdt det socialdemokratiske arbejderparti sin første partikongres på forlystelsesetablisementet »Gimle« på Frederiksberg. Kongressens vigtige mødereferater har hidtil kun været tilgængelige i partiorganet »Social-Demokraten«, og det har derfor været forbundet med besvær at arbejde med dem. Dette har fået H.-N.